

Soykırım Anadolu'ya ne kaybettiirdi?

Posted on 06/12/2014

Birzamanlar Yayıncılık'ın kurucusu ve yayın yönetmeni Osman Köker'le "Tarihe Yolculuk: Orlando Carlo Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallar ve Objelerle 20. Yüzyıl Başında Ermeniler" sergisinin ardından soykırım öncesi Anadolu'da Ermenilerin sosyal kültürel ve ekonomik hayattaki rollerini konuştuk.

Ermenilerin 1910'ların başlarında günlük hayattaki rollerine dikkat çeken Köker, Diyarbakır, Sivas ve daha pek çok yerleşim merkezinde sosyal ve ekonomik hayatın 1910'ların başlarında 1970'lere göre daha iyi seviyede olmasına vurgu yapıyor ve Erzurum mebusu Hoca Raif Efendi'nin anılarına gönderme yapıyor: "Ermeniler gittikten sonra şehirde çeşmelerin musluğunu tamir edecek tek bir usta kalmamıştı."

"Muğla ve Kırklareli dışında her yerde Ermeniler vardı"

Ekin Karaca: 24 Nisan 1915 öncesi Ermenilerin Anadolu'daki nüfusu ve genel nüfusa oranı nasıldı? Bugün kaç Ermeni kaldı?

Osman Köker: Savaş öncesi son Osmanlı resmi nüfus verileri 1914 yılına ait. Tam bir nüfus sayımı değildi bu, 1906-1907 sayımının güncellenmesi niteliğindedir. Ama savaş öncesi son durumu vermesi ve kaza bazına kadar inen verilerinin yayınlanmış olması açısından en işe yarar kaynak olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlıda nüfus, millet sistemine uygun olarak sayılırdı. "Ermeni" olarak adlandırılan, ana Ermeni kilisesine yani Apostolik ya da Gregoryan kilisesine bağlı Ermeniler 1 milyon 161 bin 169 kişi görünüyor. Ermeni Katolikler 67 bin 838, çok büyük kısmının Ermeni olduğunu bildiğimiz Protestanlar ise 65 bin 844.

Toplam olarak 1 milyon 300 bine yakın bir rakam ediyor. Talat Paşa bir yerde “Bizde Ermeni nüfusu yüzde 10 eksik sayılmıştır” der. Bunu da dikkate alırsak bir buçuk milyona yaklaşır ki, bu rakam toplam nüfusun yüzde 10’undan azdır.

Eski Ermeni patriklerinden Mağakya Ormanyan’ın 1911’de yayınladığı Ermeni kilisesi kayıtlarına göre ise 1 milyon 700 bin kadar Apostolik, 76 bin kadar Ermeni Katolik, 42 bin Protestan vardı.

1965’ten beri nüfus sayımlarında nüfusun etnik ve dinsel bileşimini anlamamızı sağlayacak soruların sorulması ya da yayınlanması yasak olduğu için bugün kaç Ermeni kaldığını resmi nüfus verilerine göre vermemiz mümkün değil. Çeşitli araştırmacılar ve Ermeni çevreleri 60 bin gibi bir rakam vermekte. Halbuki, geçmişteki oran muhafaza edilmiş olsaydı 7 milyon kadar Ermeni yaşıyor olacaktı. Rakamları yuvarlayarak söylersek Ermeni nüfusu yüzde 9’dan on binde 9’a düşmüş durumda.

Nüfusun yayılışı nasıldı? Bugün Türkiye olarak adlandırılan toprakların tamamında Ermeni topluluklarının varlığından söz edebilir miyiz?

Bu nüfus Türkiye’nin hemen her tarafına yayılmış durumdaydı. Sadece Muğla çevresinde ve Kırklareli’nde pek Ermeni’ye rastlanmaz. Trakya’nın diğer şehir ve kasabalarında, Ege sahillerinde, İç Ege’de, Orta Anadolu’daki hemen bütün kasabalarda Ermeni halkının varlığından söz edebiliriz. Karadeniz kıyılarında Samsun’dan Rize’ye kadar olan hat üzerindeki şehir ve kasabalarda Ermeni kilisesi ve okulunun olmadığı hiçbir kasaba yoktu.

Doğu’da yer yer nüfusun tamamını Ermenilerin oluşturduğu kasaba ve köyler vardı. Silifke’den başlayarak Hakkari’ye kadar uzanan bütün güney ve güneydoğuda da önemli Ermeni cemaatleri vardı. Batıda Ermenilerin şaşılacak şekilde yoğun olduğu bir bölge de Güney Marmara havzasıydı, özellikle Bursa-İzmit arası. Ermeniler burada sadece şehir ve kasabalarda yaşamıyordu, bölgede 50 kadar da Ermeni köyü bulunuyordu.

“Bazı merkezler 1970'lere oranla daha ileriydi”

Ermenilerin sosyal-kültürel ve ekonomik hayattaki yerleri neydi? Ermenilerin soykırıma uğraması Anadolu'ya ne kaybettirdi?

Birçok yerde belli sektörler bu insanların ellerinde. Mesela İzmir'de halı ve kilim dokumanın yanı sıra kumaş dokuma işi de Ermenilerin elinde. Batı Anadolu'daki Ermeni topluluklarının büyük kısmının kökeni İran. Gelirken halı, kilim dokuma sanatını da getirmişler. İzmir'deki Ermenilerin yurtdışıyla da ilişkileri var. Mesela Manchester'daki dokumacılar da Ermeni. Orada dokunuyor, burada basma basılıyor, burada dokunuyor orada satılıyor. Böyle bir girift ilişki var. Osmanlı'nın dışa açılmasında, ithalat ve ihracatta Ermenilerin ciddi payları var.

İzmir'de kuru incir ve kuru üzüm önemli sektörlerden biri. Eskişehir'de lületaş, Bursa'da ipekçilik önemli. Bunların hepsinde Ermeniler etkin.

Bursa-Yalova arasında Çengiler diye bir köy var, şimdiki adı Sugören. 5 bini aşkın bir nüfusu var köyün. Zeytincilik başlıca tarımsal faaliyet ama demircilik, dericilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk gibi zanaat dallarının yanı sıra ipekçilik de çok gelişkin. Yüzlerce kişinin çalıştığı dokuma tezgâhları var.

Köyde kurulmuş olan kooperatifin Lyon'da da şubesi vardı. Kooperatif aracılığıyla Marsilya, Lyon, Milano ve Londra'ya ipek ihraç ediyorlardı. Bu sadece bir köy. Özellikle İznik gölünün kuzey tarafında bu şekilde dokuma işiyle uğraşan yedi sekiz tane Ermeni köyü vardı. Şimdi Orhangazi denen kasabaya bağlı olan köyler bunlar. Kasabanın eski adı Pazarköy'dü, ondan önce de Ermeni Pazarı olarak anılırdı. Bizans'tan beri Ermenilerin var olduğu bir bölge burası.

Ankara keçisinin kıllarından elde edilen tiftik işi de Ermenilerin elindeydi. Tiftiği dokuyarak “sof” adı verilen bir kumaş elde ederlerdi ve bu da Osmanlı'nın önemli ihraç mallarındandı.

Bu işin de merkezi Ankara yakınlarındaki Istanoz kasabasıydı, 4 bin nüfuslu bir Ermeni kasabası.

Harput ve bugün Elazığ dediğimiz Mezre'nin nüfusunun yarısı Ermeni'ydi. Ancak ticaret ve sanayinin hemen hemen tamamı Ermenilerin elindeydi.

Maraş'ın kuzeyindeki dağlık bölgede 10 bin nüfuslu Zeytun diye bir Ermeni kasabası vardı. Dağlardaki demir madeni Ermeniler tarafından işletiliyor, kasabada sadece nal, bıçak, tarım aletleri değil silah üreten atölyeler de vardı, Zeytun çeliğinden namlular ünlüydü. Kuru üzüm, zeytin, bal, deri, yün, alkollü içkiler Zeytun'un dışarıya ihraç ettiği mallar arasındaydı.

Erzurum, Van, Diyarbakır, Sivas, Trabzon'da Ermeniler nüfus olarak oldukça yoğundu. Buralar ekonomik olarak da sosyal olarak da 1950'lere hatta 1970'lere göre oldukça ileriydi. Buralarda okullaşma oranı, kız çocukların okula gitme oranı oldukça yüksekti. Sinema tiyatrosu ve benzeri kültür yerleri kurulmuştu. Klasik batı müziği yapan orkestralar, bando takımları vardı. Günlük, haftalık Ermenice gazeteler, dergiler yayımlanıyordu.

19. yüzyıl sonlarında Sivas, Hüdavendigâr (Bursa) ve Diyarbakır valiliklerinin resmi gazeteleri Osmanlıca'nın yanı sıra Ermenice ya da Ermeni harfleriyle Türkçe olarak da yayınlanıyordu.

“Katliamların arkasında ‘ekonomi’ ve ‘güvenlik’ vardı”

Ermeniler ekonomi, kültür, sanat ve sosyal hayat açısından önemli bir yere sahipler. Üstelik bu sadece Ermenilere değil, Anadolu'ya da kazandırıyor. Durum böyleyken Müslüman Türkler bir milleti yok ederek kendilerine de zarar veriyorlar. Neden?

Klasik Osmanlı döneminde en önemli sektörler Müslümanların elindeydi: Tarım, devlet

yönetimi ve askerlik. Getirdiği itibar ve gelir bakımından en önemli sektörler bunlardı. Çok kesin sınırlar olmamakla birlikte zanaat işleri, ticaret gibi teferruat işler de başta Ermeniler olmak üzere gayrimüslimlere terk edilmiş durumda. Kapitalizm geliştikçe bu önemsiz sektörler önem kazanıyor. Abdülhamid döneminden itibaren Müslüman bir ticaret sınıfı oluşturma Hayriye tüccarları yaratma girişimi var ama bunlar birtakım kararlar alınarak uygulanabilecek bir şeyler değil, bir türlü yapı değişmiyor. Kuşaktan kuşağa aktarılmış iş alışkanlıkları, yetenekler, ilişkiler söz konusu.

1915'te yaşanan sürecin arka planında tüm bu ekonomik yapıyı Türk-Müslüman kesimin lehine değiştirme arzusu da var. Bir de tabii güvenlik konusu var. Balkan savaşları sonrası devletin elinde neredeyse sadece Anadolu kalmış, oradaki nüfusun Türk-Müslüman unsurlardan oluşturulması, devletin devamı bakımından da önem kazanıyor. Ben gayrimüslimlerin sürülme ve katledilmelerinin arkasında ekonomi ve güvenlikle ilgili nedenlerin olduğunu düşünüyorum.

Ocak 1914 ile mesela Ocak 1920'yi kıyaslayacak olursak, Ermenilerin sürgün edilmesi, katledilmesiyle birlikte günlük hayatta neler değişti?

1920'lerin başında üretim tamamen gerilemiş durumdaydı. Üretim yapılırsa bile bunu ihraç edecek, dışarıyla bağ kurabilecek bir sınıf yoktu.

Erzurum mebusu Hoca Raif Efendi anılarında şehirde çeşmelerin musluğu tamir edecek tek bir usta kalmadığını yazar.

Mesela Harput şehri tamamen yok oldu. Halbuki nüfusunun yarısı Müslümanlardan oluşuyordu. Ermenilerin sürülmesi, katledilmesiyle ekonomi çöktü ve Müslümanlar da göç etmek zorunda kaldı. İstanos kasabasında hayat söndü, 1950'lere gelirken haritadan tamamen silindi. Üç dört yıl önce "Ergenekon örgütünün silahları Zir vadisindeki Ermeni mezarlığında gömülü bulundu" diye haberler okuyorduk ya, İstanos işte orasıydı. Zeytun gibi

bir çok kasaba bu nedenle haritadan silindi.

Diyarbakır'da ipekçiliğin bitmesiyle ekonomi büyük ölçüde durdu.

Müslümanlar bu sektörleri devam ettiremedi mi?

Aslında şöyle bakmak lazım. Şehirler kasabalar hep farklı unsurlardan insanlardan oluşuyor. Diyelim bir kasabada Müslümanlar tarım yapıyor. Ticaretle Rumlar uğraşiyor, sanayiye yönelik üretim daha çok Ermenilerin elinde. Burada herhangi bir unsuru çıkardığınızda diğer unsurlar yaşasa bile çıkarılanın yetenek ve tecrübesine kısa sürede kavuşamadığı için ekonomi çöküyor.

Mesela Ege'deki incir Müslümanların köylerinde yetişiyordu. Onlar sadece inciri yetiştiriyordu. Ermeniler, Rumlar bunu onlardan alıp işliyor, ihraç ediyordu. Sen inciri kurutan, satan kesimi ortadan kaldırdığında incir dalında çürür.

Diğer bir örnek taş işçiliği. Ermeniler ortadan kaybolduğunda konakların tamiri, yenilerinin yapılması imkansız hale geldi ve mimari de çöktü.

Ermeniler en iyisiydi, Müslümanlar işe yaramazdı demiyorum ben. Aradan Müslümanları çekseniz yine üretim çarkı bozulurdu.

“Ben yapmadım devlet yaptı demek biraz sorunlu”

24 Nisan öncesi ve sonrası Ermeni halkıyla Müslümanlar arasında ilişkiler nasıldı?

Osmanlının son dönemindeki katliamlardan ve Cumhuriyet dönemindeki Türkleştirme politikalarından eleştirel bir şekilde bahsederken Osmanlı toplumunun halklar açısından

ideal bir yapı arz ettiği gibi yanlış bir algı oluşuyor. Oysa Osmanlı döneminde de gayrimüslimlere karşı pek çok eşitsizlik vardı.

Halklar arasındaki ilişkileri de çok idealize etmemek gerekir, özellikle 19. yüzyıl sonunda milliyetçiliğin gelişmesiyle... 1909 Adana olayları birden bire ortaya çıkmadı. Sonunda hem İttihatçılar hem de Ermeni ileri gelenleri, eski rejimin adamlarının provokasyonu sonucu çıktığı noktada uzlaştılar ama halklar arasında bir gerginlik olmasaydı herhalde bu olaylar sırasında en azından halk seferberliği sağlanamazdı. Milliyetçiliğin gelişmesiyle ülkenin her yerinde yerel düzeyde de bir rekabet oluşturduğunu, bunun da bir gerginlik yarattığını düşünüyorum.

Devlet tarafından Müslümanlaştırma politikası uygulandığını söyleyebilir miyiz? 1915'e giden yolun taşları nasıl döşendi?

1915 öncesinde özellikle doğuda yaşanan 1894-96 yıllarındaki katliamlardan söz etmek gerekir. Tanzimat döneminden beri yapılan reformlar, Ermenileri "normal vatandaş" durumuna getirdi. Özellikle doğuda Kürt beylerinin altında iş gören unsurlarken belli haklar elde ettiler. Eski feodal Kürt beyleri ile yeni gelişen Ermeni toplumu arasında sorunlar çıktı. Onlar Ermenilerden hala haraç gibi vergi almayı düşünüyorlardı.

Abdülhamid'in politikası da Ermenileri Kürtler vasıtasıyla dizginleme şeklinde gelişti. Hamidiye Alayları denilen Kürtlerden oluşan askeri birlikler kuruldu ve doğuda pek çok katliam yaşandı. Yani 1915'e adım adım giderken pek çok olay yaşandı.

1908 devrimiyle Abdülhamid'in mutlakiyet rejimi yıkıldı. Devrimin temel sloganları, Fransız devrimindeki gibi, "hürriyet, eşitlik, kardeşlik"ti. Ama burada bize özgü olan şey eşitlik ve kardeşliğin "anasır-ı milliye" yani Osmanlıyı oluşturan milletlerin eşitliği ve birliği anlamında kullanılmasıydı. Ermeniler arasında müthiş bir ümit doğdu. Adana katliamı bile eski rejimin kalıntıları üzerine yıkıldığı için bu ümidi söndürmedi. Ama haklar çok kolay gelmedi ve

özellikle doğu vilayetlerinde reform sözleri tutulmadı.

Bütün bu süreç boyunca gerginliğin arttığını görüyoruz. Savaşın kendisi de milliyetçiliği körükleyen bir olay. Yani hiçbir gerginlik yoktu, Müslüman unsurlar arasında Ermeni karışıklığı hiç yoktu, bir gün devlet gelip onları alıp götürdü gibi bir tablo çizmek yanlış geliyor bana. İttihatçı şeflerin ve devletin rolü yadsınamaz ama en azından taşrada şehrin ileri gelen Türk Müslüman ailelerin İttihat ve Terakki Partisi'nin yerel temsilcileri olduğunu unutmamalıyız. Yani "ben yapmadım devlet yaptı" izahı biraz sorunlu.

"1915'te sadece Ermeniler zarar görmedi"

24 Nisan diğer gayrimüslim toplumları nasıl etkiledi?

Her şeyi tam 24 Nisan'da başlatmamak lazım. Bazı yerlerde sürgün daha önce başladı. Zeytun Ermenilerinin bir kısmının Konya-Ereğli arasındaki sazlık-bataklık bölgeye sürülmeleri Nisan başıdır. Yine Dört Yol Ermenileri de aynı tarihte Konya'ya sürülmüştür. Van'da baskılar sonucu isyan çıkması ve şehrin Ermeni mahallelerinin top atışına tutulması da 24 Nisan öncesidir. Birçok yerde sürgünün başlangıcı yaz başlarına sarkmıştır.

Tehcire benzer bir uygulama Balkan Savaşı sırasında Rumlara karşı yapılmıştı. Ege sahillerindeki Rumlar iç bölgelere sürülürken bir kısmı da ülke dışına kaçmaya zorlanmıştı.

1915'te de sadece Ermenilerin zarar görmediğini teslim etmek gerekir. Özellikle güneydoğuda Süryaniler, Nasturiler, Keldaniler de katledildi. Dahiliye Nazırı Talat Paşanın Diyarbakır valisi Doktor Reşid'e yolladığı 12 Temmuz 1915 tarihli telgraf çok ilginçtir. Talat burada "Bila tefrik-i mezheb Hıristiyanlar"ın, Ermeni, Süryani vb mezhep ayrımı yarımı yapılmaksızın bütün Hıristiyanların 700'er kişilik gruplar halinde şehrin dışına çıkarılıp boğazlandığına haberlerin geldiğini belirtir. Bunun her tarafa yayılmasından endişe

duyduğunu dile getirerek sona erdirilmesini ve soruşturulmasını ister. Ama maalesef bu katliamlar Mardin'le sınırlı kalmamış, mesela Hakkari bölgesinde Nasturilere de uygulanmıştır.

“Cumhuriyet, Müslüman ve Türklerin cumhuriyeti”

Geri gelenler de oldu. Anadolu'da kalanlar da oldu. Anadolu'da Ermeniler Cumhuriyet'i nasıl yaşadı?

Sürülme her yerde eşit olarak uygulanmadı. Bazı yerlerde tüm nüfus sürülüyor. Bazen yüzde 5 gibi bir oran bırakılmaya çalışılıyor. Bazı yerlerde kilit durumdaki zanaatkarlar, inşaat ustaları vb. bırakılıyor. Bazıları kendilerini Müslüman gösteriyor. Bazı yerlerde yöneticiler, örneğin Kütahya mutasarrıfı, Konya ve Ankara valileri oldukça koruyucu davranıyorlar. Her yerde az çok farklı uygulamalar oluyor.

1918'den itibaren Ermenilerin eski yerlerine dönmeleri yönünde kararlar çıkıyor. Bu kararlar akabinde bazıları memleketlerine dönüyor. Ancak bu sefer başka sorunlar yaşanıyor. Üç dört yıl çok kısa bir süre değil. Ermeni malları çoktan yağmalanmış durumda. Toprağı geri almak bir sorun, onun üzerindeki hasatın kime ait olduğu ayrı bir sorun. Sadece mal mülk de değil, tehcir sırasında Ermeni kadınlarının kızlarının bir kısmına da el konmuş durumda. Bunlar Müslümanlarla evlendirilmiş, çoluk çocuğa karışmış. Ermeniler geri döndüğünde kadınlarını, kızlarını geri almak istiyor. Hadi, kadınları aldın, bunların çocukları ne olacak? Anne Ermeni, baba Türk Müslüman. Çocuk kimde kalacak?

Yaptığım araştırmalarda özellikle Maraş'ta bunun büyük bir sorun olarak ortaya çıktığını gördüm. Bunların hepsi yeni savaş tohumlarını ortaya atan şeyler. Bu tohumlar hayatın her alanında yeni düşmanlıklar olarak filizleniyor

Maraş, Urfa, Adana, Antep oldukça sorunlu bir bölge. Mondros sonrasında önce İngiliz sonra Fransız birlikleri geliyor ve geri dönen Ermeniler bunların desteğiyle yeni bir yapı oluşturuyor. Zaten Kurtuluş Savaşı olarak adlandırılan savaş da bu yapılara karşı başlıyor.

İzmir’de Yunan’ı denize döktük diye bir söylem vardır. Aslında denize dökülen sadece Yunan ordusu ya da Rum halkı değil. 1922 Eylül’ünde İzmir’de rıhtımda toplanan halkın arasında Batı Anadolu’nun Ermeni ahalisi de var. Kütahya’da Ermenilerin mutasarrıfın onurlu tutumu sayesinde kurtulduğunu söyleriz. Kurtulmuş da ne olmuştur bu insanlar, hâlâ orada mı yaşıyorlar? Keza Karadeniz’deki milliyetçi çeteler Rum ahaliyle birlikte Ermenilere de saldırıyor.

Cumhuriyet’le birlikte başlarda bir değişiklik yaşıyor mu?

Cumhuriyet Müslüman ve Türklerin cumhuriyeti olarak kuruluyor. Zaman zaman ve bazı bölgelerde devlet eliyle zorla göndermeler cumhuriyet döneminde de yaşıyor. Ama daha dolaylı baskılar her yerde var.

Taşradaki Ermeni okullarının kapatılması 1924’te Tevhit-i Tedrisat kanunu uygulanırken tamamlanıyor. 1930’lardan itibaren Ermenilerin yaşadıkları birçok köydeki kiliselerin yıkıldığını görüyoruz. Sadece köylerde değil şehirlerde de aynı süreç yaşıyor. Ordu’da Ermeni kilisesinin yıkılma tarihi 1936. Bu sırada şehirde 130 kadar Ermeni ailesi yaşıyor, kiliselerinde ibadet ediyor, papazları bile var. Bir de Balkan muhacirleri olayı var. Cumhuriyet Türkiye’si sürekli olarak göç alıyor ve gelenlerin bir kısmı Ermeni köylerine yerleştirilip köyün arazisi bunlara veriliyor. Okulunu kapat, kilisesini yık, toprağını başkasına ver. Yeni bir hayat kurma umuduyla İstanbul’a veya yurtdışına göçmenin dışında bir yol kalmıyor Ermenilere.

Cumhuriyet döneminde gayrimüslimlere yapılan baskı konusunda üç dört olaydan bahsedilir. “Vatandaş Türkçe konuş” kampanyaları, “20 kura askerlik”, “Varlık Vergisi”, “6/7

Eylül olayları". Bunlar önemli elbet ama günlük hayattaki baskılar çok daha önemli.

Üzerinde durulmayan bir konu da Kıbrıs olaylarıdır. Kıbrıs'ta ne zaman gerilim başlamıştır, taşradaki Ermeni, Süryani ve Keldanilere bu yansımıştır. Kıbrıs olaylarından sonra taşradaki Hıristiyanlık da sona ermiştir.

"Bunların hepsi gavur"

Kıbrıs döneminde Rumlara yapılanları biliyoruz ama Ermeniler ne gibi sıkıntılarla karşılaştı?

1964'te bütün yurt sathında ilkokul talebelerinden liselere kadar tam katılımlı "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır" yürüyüşleri düzenlenerek halk mobilize edildi. Rumun olmadığı yerde bu halk Ermeni'ye, Keldani'ye, Süryani'ye saldırdı. Diyarbakır'da her yürüyüş sonrasında Makarios'un kuklakları yakılıp kiliselere atılıyormuş. Diyarbakır'daki Ermeni'nin, Keldani'nin, Midyat'taki Süryani'nin Kıbrıs'taki Rum'la ne alakası var? Ama genel bakış açısına göre "Bunların hepsi gavur".

İşin ilginç tarafı bu baksıyı uygulayanlar sadece Türkler değildi, Kürtler ve Araplar da aynı şeyi yaptılar. "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır" diye onlar da yürütüldü ve din kardeşliği üzerinden Türk milliyetçileriyle birlikte hareket ettiler.

"Ermenilerin hesabını soran mı var?"

2. Dünya Savaşı döneminde soykırımlara bakacak olursak Ermeni soykırımının rol model olduğunu söyleyebilir miyiz?

Hitler'in Yahudi soykırımını yaparken "Ermenilerin hesabını soran mı var" dediği ileri sürülür. Doğru mudur bilmiyorum ama o lafın cuk diye oturduğu bir ortam olduğu kesin.

Ermeni katliamları konusunda Alman ordusu çok bilgiliydi. Doğrudan iştirakleri olmamış olabilir ama yaşananların hepsi Alman subaylarının gözleri önünde oldu. Osmanlı Genelkurmay Başkanı Almandı, Türkiye'nin her yerinde Alman birlikleri vardı. İşin ilginç tarafı bu birlikler genellikle Ermeni mekânlarına yerleştirilmişti. Bu da çok doğal. Ermeniler yollanınca ortada bir boşluk doğuyor. Almanlar geldiğinde Ermeni kiliseleri ve zengin Ermeni evleri bunlara tahsis ediliyor. Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi Alman karargahı haline geldi. Surp Sarkis kilisesi ise Avusturya Macaristan motorize birliğine tahsis edildi. Mardin'deki Alman karargahı Ermeni zenginlerinden İskender Atamyân'ın konağıydı. Bu evlerin kiliselerin eski sahiplerini hiç mi merak etmediler. Bir çok şey Almanların gözü önünde oldu ve tanık oldukları bir katliamın hesabının sorulmamış olması Nazilere daha rahat davranma şansı tanıdı.

Ermeni soykırımının Türkiye devlet geleneğine yansımaları nasıl oldu?

Ermenilerin yok edilmesi bizde kötü bir gelenek bıraktı. Birincisi yağma düzeni hakim oldu. Hak etmediğin, sana ait olmayan bir şeye el koymak normalmiş gibi algılandı. Devlet birinin malını öbürüne vererek onu zengin etmeyi gelenek haline getirdi. Ayrıca gayrimüslimlerin ekonomideki yerini doldurabilmek için ciddi teşvikler verildi. Bu teşviklerin de hepsi çöpe gitti. Cumhuriyet tarihi bu teşviklerin yeteneksiz ellerde harcanması tarihidir.

Bir diğeri şiddet geleneği. Ermeni halkına uygulanan şiddetin hesabının sorulmaması yeni katliamların daha kolay işlenmesini sağladı. Zaten kadro olarak da bir devamlılık var. Ermeni tehcirinin başındaki unsurlar, Cumhuriyet döneminin de kadroları oldular. Benzer politikaları devam ettirdiler.

Kaynak: bianet.org